

Lærermateriale til Alsangsgavehæfte

Besat - men ikke i krig

9. april 1940 nåede Anden Verdenskrig til Danmark. I morgentimerne blev tyske tropper landsat fra fly og skibe forskellige steder i landet, og samtidig kørte den tyske hovedstyrke over grænsen i Sønderjylland. Flere steder kom det til kamp, men hurtigt måtte man indse, at al modstand var nyttesløs.

Danmark befandt sig nu i en særpræget situation. Landet var besat, men ikke i krig. Formelt var Danmark stadig en suveræn og neutral stat, som den tyske værnemagt bare havde overtaget forsvaret af. Reelt var Danmark nu en del af en verdenskrig.

I den danske befolkning var der fire måder at tackle krigen på: at sejle i allieret tjeneste, at kæmpe i den danske modstandsbevægelse, at kæmpe på tysk side, eller den løsning, som langt de fleste valgte – at forsøge at ignorere krigen og så vidt muligt fortsætte sit daglige liv og virke.

Kilde: Nationalmuseet

Opgave 1 - Sabotage

Sabotage er defineret som den planmæssige ødelæggelse af produktion eller produktionsmidler i den politiske, økonomiske eller militære kamp. Sabotagen blev et af de mest markante militære bidrag fra de besatte områder i kampen mod tysk besættelse under 2. verdenskrig.

I Danmark er antallet af industrisabotager under besættelsen opgjort til 2801, mens antallet af jernbanesabotager udgør 1526. Tallene for kalenderårene 1940-42 udgør henholdsvis 73 og 2, hvad der klart viser, at fænomenet fortrinsvis prægede den sidste del af besættelsen.

Industrisabotagen blev generelt udført af organiserede grupper, men der var ikke nogen samlet strategi bag. Den ramte dansk produktion til Tyskland af for eksempel skibs- og flydele, våben, radiokommunikation og lignende. Men der kunne også være tale om attentater på produktionen af for eksempel trækasser til opbevaring af eksportfisk eller autoværksteder, der reparerede for besættelsesmagten. Endelig var der mange mindre aktioner mod den lokale slagter eller bager, der efter sigende var lidt for glad for at handle med de tyske soldater. Mens man i krigens første år overvejende forøvede brandattentater, da disse ikke krævede avancerede materialer og teknologisk ekspertise, gik man fra 1943 i større grad over til brug af sprængstof med avancerede tændingsmekanismer, som blandt andet den britiske efterretningsorganisation leverede.

Jernbanesabotagen fandt overvejende sted i krigens sidste år, i 1944 og især 1945. Formålet var fortrinsvis at forhindre tyske troppetransporter fra Norge og Danmark til fronterne på kontinentet sydpå. Størstedelen af jernbanesabotagen blev udøvet i samarbejde med de vestallierede, der ikke kun leverede sprængstoffet, men også fra London sendte efterretninger om de tyske troppebevægelser.

Kilde: Danmarkshistorien.dk

Opgave 2 – Beretninger

Knud Gammelgaard om 9. april 1940 (Omskrevet og forkortet)

Den 9. april 1940 var jeg ni år. Mit hjem var en mindre landbrugsejendom syd for Serritsby cirka fem kilometer nord for Brønderslev. Tidligt den morgen blev vi alle vækket af en voldsom larm fra flyvemaskiner. En helt uvant situation. I tiden før den 9. april vakte en enkelt flyvemaskine opsigt. Nu lød det, som om der kom flyvemaskiner i flokkevis.

Min bror Arne på 11 år og jeg havde fælles kammer. Vi sprang ud af vinduet og så straks en sværm af flyvemaskiner. Der var to typer, fandt vi senere ud af. Store Junker transportmaskiner og hurtige Messerschmitt jagermaskiner. Alle med kurs mod nord, mod Norge. Specielt jagermaskinerne fløj lavt. En eller to af dem var så tæt på vores ejendom, at en skorsten revnede ved lufttrykket.

Det var en voldsom start på det, der skulle have været en normal dag med skolegang og medvirken ved forskellige gøremål i hjemmet. I skole skulle vi jo. Ingen meddelelse om aflysning eller lukning.

Normalt startede undervisningen lidt over otte efter den fælles morgensang afsluttet med Fadervor. Før vi den dag løb hjemmefra, havde der ikke været megen tid til at få mere at vide om, hvad der var sket og måske ville ske. Ville de nedkaste bomber? Ville der komme soldater? Vi havde jo hørt og læst om de frygtelige begivenheder i Polen året før. Min storebror Arne kunne faktisk læse avisen, Vendsyssel Tidende, da han startede i første klasse.

Det spørgsmål, der trængte sig på undervejs til skole, var spørgsmålet om, hvordan vores to lærere ville reagere. Vores førstelærer Knudsen stod normalt for den fælles morgensang og afsluttede altid med Fadervor stående foran kateteret. Gjorde han denne dag, som han plejede, kunne det hele ikke være så slemt endda, tænkte jeg.

I skolegården blev vi mødt af andre elever. Flere kom til. Alt imens genlød luften af larmen fra de mange flyvemaskiner. Der var blandt os - mens vi stod der i skolegården - ikke tale om egentlig frygt. Vi vidste jo heller ikke rigtigt, hvad der var at frygte. Men spændende var det.

Så blev vi kaldt ind til den fælles morgensang. Vi sang en sang eller salme - og så skete det: Lærer Knudsen stillede sig foran kateteret og læste Fadervor. Det var en kolossal lettelse, at alt var, som det plejede. I de efterfølgende frikvarterer talte vi flyvemaskiner, 321 alt i alt. I dag tænker jeg, om det virkelig kunne passe?

Kilde: Kristeligt Dagblad.

Frode Jakobsen om 9. april 1940 (omskrevet og forkortet)

Det var en underlig dag. Vinteren havde været så forfærdelig streng. I dag var det den første forårsdag. Det havde været sådan en smuk forårmorgen, vi var vågnet op til. Solen blev ved med at skinne. Men verden var blevet en anden.

Jeg måtte se min kone, jeg måtte tale med hende, jeg måtte høre, hvordan hun tog det. Også noget særligt for os to havde ændret sig. Vi holdt op med at tale tysk til hinanden. Det havde hidtil været vores fælles sprog; Ruth havde ikke kunnet eet ord dansk, da vi første gang mødtes. Men vi holdt op den 9. april - af hensyn til naboerne, af hensyn til tyskerne, af hensyn til os selv.

Om eftermiddagen og aftenen igen rundt i byen. Hvad skulle man gøre andet? Man opsøgte folk, som man kendte, som man stolede på, som man kunne drøfte den ny tingenes tilstand med.

Kilde: Danmarkshistorien.dk

Vagn Husted om 9. april 1940 (omskrevet og forkortet)

Den 9. april 1940 var jeg hjemme hos mine forældre. Det var vist en tirsdag. Vi havde haft en lang og meget streng vinter. I 1930'erne havde vi ellers sået korn meget tidligt om foråret, men det år havde vi ikke kunnet begynde med noget arbejde i marken før lidt ind i april måned på grund af den strenge og langvarige vinter. Så nu måtte vi jo have fart på med forårsarbejdet, og jeg var den 9. april ret tidligt ude om morgenen for at så kunstgødning på min fars marker.

Allerede først på formiddagen begyndte der at komme flyvemaskiner. De fløj alle sammen nordpå og drønedede lavt hen over hovedet på mig. Til at begynde med kunne jeg kun svagt skimte dem trods deres lave højde, for det var den morgen meget tæt tåge her i Vestjylland. Hvilke tanker jeg gjorde mig angående disse flyvemaskiner, har jeg nu ganske glemmt, jeg var ivrigt optaget af mit strenge arbejde den morgen.

Lidt op på formiddagen kom min mor hen i marken til mig. Hun havde hørt radioen og fortalte, at tyskerne var gået over Danmarks sydgrænse. På vejen derhen havde hun snakket med naboens søn, Carlo Bertelsen, der også var i marken. Han havde sagt, at skulle vi under tyskerne, var der ikke noget ved at leve mere.

Jeg må ikke have troet, at alt håb om modstand var ude, for jeg sagde til min mor: "så må vi passe på at høre radioen til middag, for måske bliver jeg indkaldt over radioen!" Jeg var taget som soldat på sessionen året før og havde en indkaldelse liggende, efter hvilken jeg skulle møde i Haderslev den 2. november samme år. Op på formiddagen lettede tågen, og jeg kunne nu se det tyske hagekorstegn på de store tungtflyvende maskiner.

Alt gik jo noget anderledes, end jeg måske lidt naivt havde regnet med. Om aftenen hørte vi kong Chr. X i radioen og vist også statsminister Stauning. Kongen sagde, vi skulle forholde os roligt og passe vores arbejde. Jeg rasede: "Det kunne han da i det mindste have ladet være med at sige!" Mine forældre tog det mere roligt, og ligeså lærer Nielsen, der senere på aftenen kom rundt og sagde, vi skulle mørklægge alle vinduer.

Kilde: Danmarkshistorien.dk

Opgave 3 – Rationeringsmærker

Allerede før Besættelsen var regeringen nødt til at begrænse befolkningens forbrug. Det skete gennem et rationeringssystem, hvor bestemte varer kun kunne købes, hvis man samtidig afleverede et tilhørende rationeringsmærke. Rationeringsmærkerne blev udleveret til alle husholdninger med jævne mellemrum. Løb man tør for mærker, måtte man ikke købe mere af den pågældende vare, før man fik nye mærker. På den måde kunne det begrænses, hvor meget folk købte.

Allerede i september 1939 blev benzin og kul rationeret i Danmark og snart fulgte sukker, kaffe og te. Inden udgangen af 1940 var yderligere dagligvarer som brød, gryn, smør, margarine og sæbe blevet rationeret. Der var størst mangel på varer, som ikke kunne fremstilles i Danmark og fra januar 1942 var der for eksempel ikke mere kakao og kaffe til salg.

Sammenlignet med resten af Europa var danskerne dog heldige, hvad mad og fødevarer angik. Man omlagde kosten efter, hvad man kunne få, men det var de færreste, der ligefrem sultede.

Rationerne var til en vis grad tilpasset folks behov. Folk, som udførte hårdt arbejde, kunne få tildelt flere rationeringsmærker til madvarer. Familier med småbørn fik flere mærker til sæbe. Manglen på varer medførte, at man begyndte at fremstille erstatningsvarer. Opfindsomheden var stor - både på fabrikkerne og i hjemmene. Man begyndte at lave sko af fiskekind og sandaler af træ, da der blev mangel på læder. Man lavede erstatningskaffe af roer, cikorie og byg.

Al privat bilkørsel stoppede fra april 1940, fordi der ikke var benzin nok. På gårdene havde man hestevogne, men ellers måtte man cykle, hvorhen man skulle. Da der blev mangel på cykeldæk og slanger, måtte folk også finde på noget andet for stadig at kunne komme rundt på deres cykler.

Også tøj og stof var der mangel på, men man klarede sig med genbrug i stor stil. En striktrøje kunne trevles op og strikkes til strømper, et gardin kunne sys om til en kjole, og det slidte voksentøj kunne sys om til børnetøj.

Opgave 4 - Flygtningelejren

Den 8. februar 1945 meddelte Tyskland det danske udenrigsministerium, at man måtte forvente, at tusindvis af tyske flygtninge kom til Danmark. Da Danmark blev befriet den 5. maj 1945 var der ca. 250.000 tyske flygtninge i Danmark. Hovedparten af de flygtninge, der kom til Danmark, kom fra det område, der kaldtes Østpreussen i det nuværende Polen. De var flygtet i takt med at den russiske hær

rykkede frem. Man regner med at der samlet blev evakueret næsten 2 mio. mennesker over Østersøen. En del af flygtningeskibene blev sænket af miner eller af angreb fra luften. Mange af skibene anløb Københavns havn, og i foråret 1945 ankom på nogle dage op til 10.000 flygtninge til havnen – mange af dem var syge eller skadede efter rejsen. Det var mest kvinder og børn samt gamle mænd eller mænd, der var blevet skadede under krigen.

Flygtningelejren i Brønderslev

Flygtningelejren "Goten Lager" blev etableret på Brønderslevs daværende markedsplads, hvor den tyske værnemagts artilleriafdeling havde haft en baraklejr gennem alle besættelsesårene.

Markedspavillonen og eksportstalden blev stillet til rådighed af Brønderslev Kommune, og de udgjorde sammen med 35 opførte barakker flygtningelejren. Lejrens areal var på seks tønder land, og området var afgrænset af Vestergårdsgade, Frederiksgade, Knudsgade og Hedelundsgade. Hele arealet var omkranset af et 800 meter langt pigtrådshegn. Efter færdiggørelsen af lejren kom de første flygtninge 16. maj 1945, og ret hurtigt var der 1454 personer i flygtningelejren.

Af lejrens beboere var 60 procent kvinder fra 14 år og opefter, og der var børn samt ældre mænd og store drenge.

Kilde: Lokalarivet i Brønderslev og Immigrantmuseet.

